

Frågor och svar Människohandel

Finns det en definition av vad människohandel är?

Ja det gör det. Den första omfattande internationellt erkända definitionen av människohandel etablerades i Förenta Nationernas (FN:s) protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (även kallat Palermoprotokollet). Definitionen innehåller tre olika rekvisit (kriterier) som alla behöver vara uppfyllda för att en gärning ska anses utgöra människohandel:

- 1) handelsåtgärder,
- 2) otillbörliga medel och
- 3) utnyttjandesyfte.

De handelsåtgärder som människohandlaren utför, såsom att rekrytera eller transportera en person, ska vidtas genom vissa otillbörliga medel såsom hot eller vilseledande och dessutom i syfte att utnyttja personen till exempel för tvångsarbete eller för sexuella ändamål.

Ges barn ett starkare skydd?

Ja det ges de. Om den brottsutsatte är ett barn, det vill säga en person under 18 år, krävs det inte att något otillbörligt medel har använts enligt Palermoprotokollet. Det innebär att när det gäller barn behöver inte människohandlaren ha vilselett eller hotat barnet för att handlingen ska kunna dömas som människohandel. Det är tillräckligt att människohandlaren vidtagit en handelsåtgärd i syfte att utnyttja barnet för att gärningen ska kunna utgöra människohandel. Barn anses vara särskilt sårbara och ska därför ges ett större skydd än vuxna.

Betyder det något om den brottsutsatte samtyckt?

Att en brottsutsatt har samtyckt till utnyttjandet saknar betydelse om något av de otillbörliga medel som räknas upp i definitionen har använts. En brottsutsatt kan till exempel ha gått med på att transporteras någonstans och även samtyckt till att utföra sexuella tjänster men om den brottsutsatte vilseletts gällande de verkliga villkoren eller om den brottsutsattes utsatta belägenhet har missbrukats saknar samtycket betydelse.

Vad är skillnaden mellan ursprungsländer, destinationsländer och transitländer?

Människohandel benämns gränsöverskridande när den brottsutsatte har rekryterats eller transporterats från ett land till ett annat land. Det land varifrån den brottsutsatte hämtas benämns ursprungsland och det land där utnyttjandet är tänkt att äga rum benämns destinationsland. De länder som den brottsutsatte passerar på väg till destinationslandet kallas transitländer.

Finns det lagstiftning mot människohandel i Sverige?

Enligt artikel 5 i Palermoprotokollet är de länder som ratificerat (godkänt) protokollet skyldiga att kriminalisera människohandel. I Sverige kriminaliserades människohandel för sexuella ändamål i juli 2002. Alla andra former av människohandel såsom människohandel för arbetskraftsexploatering kriminaliserades först två år senare, i juli 2004. Lagen utvidgades då också till att omfatta icke gränsöverskridande människohandel. Den 1 juli 2010 ändrades lagen på nytt, denna gång för att bli mer tydlig och effektiv. Människohandelsbestämmelsen finns i Brottsbalkens fjärde kapitel, paragraf 1a (4 kap. 1a §). För människohandel föreskrivs fängelse i lägst två och högst tio år. Om människohandeln anses som mindre grov döms emellertid till högst fyra års fängelse.

Hur många utsätts för människohandel?

Det är svårt att uppskatta antal brottsutsatta eftersom det rör sig om en illegal verksamhet. Dessutom försvåras uppskattningen på grund av att personer i prostitution, människohandlare, brottsutsatta och illegala immigranter ofta utgör en dold grupp. En del länder har dessutom inte en specifik människohandelsbestämmelse. Trots svårigheter att beräkna antal brottsutsatta har ett flertal internationella organisationer försökt att uppskatta antalet, exempelvis enligt United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR, FN:s flyktingorgan) utsätts årligen mellan 700 000 och fyra miljoner män, kvinnor och barn för människohandel. UNODC (FN:s organ mot brott och narkotika) har nyligen i en rapport beräknat att 140 000 personer skulle kunna vara utsatta för människohandel för sexuella ändamål i Europa och att handeln i sådant fall genererar cirka 3 miljarder dollar per år.

Hur rekryteras de brottsutsatta?

Människohandlarna tvingar och övertalar de brottsutsatta men det är också vanligt att de brottsutsattas sårbarhet utnyttjas för att få dem att lämna sin hemmiljö eller att de vilseleds. En del brottsutsatta tror att de ska arbeta som till exempel au pair, servitris eller städare. En del vet att de kommer att utnyttjas på olika sätt men blir vilseledda gällande de verkliga villkoren, det ekonomiska upplägget, levnadsförhållandena, övergrepp och graden av personlig frihet. Ofta befinner sig de brottsutsatta i en så utsatt situation att de inte har möjlighet att avböja ett erbjudande om arbete i ett annat land trots att det kan finnas en risk för att de utnyttjas på något sätt. Människohandlaren har ofta stark anknytning till det land som de brottsutsatta kommer ifrån eller där de varit bosatta. Det innebär vidare att människohandlarna bör ha kunskaper om de brottsutsattas levnadsförhållanden och deras ekonomiska och sociala förutsättningar i ursprungslandet. En kunskap som utnyttjas för att rekrytera och kontrollera de brottsutsatta.

Brå:s (Brottsförebyggande rådets) traffickingstudie, baserad på en studie som genomfördes i Sverige, Finland och Estland 2007 till 2008 har visat att det är vanligt att rekryteringen sker informellt via personer i hemlandet såsom vänner, familj samt bekanta. Informell rekrytering kan ske på bordeller, barer och strippklubbar. De brottsutsatta rekryteras då vanligtvis av professionella rekryterare men det är inte ovanligt att rekryteringen på bordeller sker via vänner och kollegor. Den informella rekryteringen sker också via Internet. Det händer att den som rekryteras inleder en relation med den brottsutsatte. Det finns också svenska fall där en rekryteringsavgift har betalats till en bordell i ursprungslandet för att köpa en kvinna. Formell rekrytering är inte lika vanlig men sker bland annat via annonser i tidningar och tidskrifter.

Varifrån kommer de brottsutsatta som förs till Sverige?

Information inkommen till polisen under 2007 och 2008 visar på att de flickor och kvinnor som utnyttjas för prostitutionsändamål i första hand kommer från Estland, Ryssland, Rumänien, Bulgarien, Albanien, Nigeria, Thailand och Polen. Det finns ytterligare information om att kvinnor och flickor från Lettland, Tjeckien och Ukraina rekryterats till Sverige.

Hur får människohandlarna de brottsutsatta att stanna kvar?

Människohandlaren använder olika metoder för att hålla kvar de brottsutsatta inom sin organisation och sitt nätverk. Det kan röra sig om våldtäkt, våld och hot om våld eller inlåsning. Studier visar emellertid att människohandlarna använder mindre våld nuförtiden vilket kan ha sin förklaring i att de försöker undvika höga straff. I många fall använder sig människohandlarna av subtila kontrollmetoder. De brottsutsatta har ofta en sådan bakgrund och är försatta i en sådan situation att när de väl är i Sverige befinner de sig i "ett osynligt fängelse" och behöver inte låsas in för att förhindra flykt.

En av de kontrollmetoder som används är kontroll via telefon. Mobiltelefoner används som kontrollredskap genom att människohandlarna ringer oavbrutet, inklusive under tiden de brottsutsatta är med köpare. Det händer också att människohandlaren gömmer sig i lägenheten medan den brottsutsatte tar emot köparna. En vanlig metod är att kontrollera de brottsutsatta genom att skuldsätta dem och därmed göra dem ekonomiskt beroende. Detta kan människohandlarna göra till exempel genom att betala resan till destinationslandet samt visum. Det händer att människohandlaren köpt biljetten till Sverige och att den brottsutsatte inte har några egna pengar när hon/han anländer. Utöver detta kan de brottsutsatta tvingas betala exempelvis för hyra och internetannonsering. Ett sätt för människohandlarna att förhindra att de brottsutsatta får tillgång till pengar är att sköta kontakten med köparna.

De brottsutsatta övervakas också genom att de bor med andra personer, i vissa fall med människohandlarna. Det händer också att människohandlarna tar hand om de brottsutsattas pass för att öka kontrollen över dem. Det förekommer dessutom att de brottsutsattas redan existerande drogmissbruk utnyttjas eller att de brottsutsatta erbjuds droger för att skapa ett missbruk med syftet att de ska bli mer lätthanterliga. En av de mest subtila kontrollmetoder som människohandlarna använder sig av är att försöka vinna de brottsutsattas förtroende, i syfte att skapa ett beroende. Det är inte heller ovanligt att den brottsutsatte och människohandlaren har ett förhållande. De brottsutsatta kan ibland till och med identifiera sig med människohandlarna som en följd av sin beroendeställning till dem (jämför med det så kallade Stockholmssyndromet).

Det kan hända att den brottsutsatte inte uppfattar sig själv som brottsutsatt och inte har någon kunskap om människohandel utan kanske till och med uppfattar sin situation som en konsekvens av egna dåliga beslut och känner sig tvungen att fullfölja det avtal som han/hon ingått.

Hur säljs de i Sverige?

Internet har blivit den största marknadsplatsen för försäljning av sexuella tjänster. Organisationen bakom sexindustrin på nätet kan ofta vara dold och osynlig. Det kan till viss del ha att göra med att människohandlarna vet att köpare ogärna köper sexuella tjänster av en person utsatt för människohandel. Eskortservice och lägenhetsbordeller är exempel på det som marknadsförs på nätet. I vissa fall är de kombinerade. Även gruppsexträffar marknadsförs och planeras via Internet.

Det har hänt att personer utsatta för människohandel tvingats sälja sexuella tjänster på gatan. I Sverige används även några massageinstitut för sexuella ändamål. Sexuella tjänster marknadsförs även via restauranger och caféer. Även ett kasino och en porrvideoklubb har fungerat som marknadsföringsplatser.

Det finns också information om att utländska kvinnor som skulle kunna vara utsatta för människohandel säljer sexuella tjänster i barer och i restauranger. De brottsutsatta utnyttjas också på hotellrum dit köparna får komma. Det förekommer också att människohandlarna och människohandlarna eskorterar de brottsutsatta till köparens bostad.

Marknadsföring och försäljning av sexuella tjänster sker även inom de personliga nätverken. De brottsutsatta säljs också vidare till andra människohandlare, till exempel sålde några människohandlare i Sverige en kvinna till andra människohandlare i Norge för 2000 euro.

Vad har människohandel för konsekvenser för den brottsutsatte?

Människohandel kan innebära svåra konsekvenser för den brottsutsatte. Isolering, hot, förnedring, mental misshandel, manipulering, våld, sexuella övergrepp, tortyr, påtvingat drogintag och kränkande arbets- och levnadsförhållanden ger både fysiska och psykiska skador och kan i värsta fall leda till döden. De brottsutsatta kan uppleva posttraumatisk stress, ångest och depression. De upplever också svårigheter att bygga sociala relationer som baseras på tillit. Inom människohandel för sexuella ändamål utsätts de brottsutsatta också för sexuellt överförbara sjukdomar, såsom hiv och aids, och farliga aborter. De brottsutsatta riskerar även att stötas ut från samhället när de får möjlighet att återvända till sina hemländer och kan återigen hamna i en utnyttjandesituation.

Varför finns människohandel?

Det finns flera grundläggande orsaker till varför människohandel existerar. För att få en överblick kan människohandel studeras utifrån de inblandade parterna.

Människohandlaren

En grundläggande orsak till att människohandlarna ägnar sig åt människohandel är den ekonomiska vinst som brottet ger. Vinsterna inom människohandel är höga och jämförbara med vinsterna av den internationella drog- och vapenhandeln. Dessutom ger människohandel förhållandevis stora vinster till relativt låg risk. Det är exempelvis enklare att oupptäckt transportera människor över gränsen än droger och vapen.

De brottsutsatta

Det finns flera omständigheter som kan leda till att en person hamnar i en människohandelssituation, såsom fattigdom, förtryck, mänskliga rättighetskränkningar, brist på ekonomiska och sociala möjligheter, marginalisering, arbetslöshet, etnisk diskriminering, krig eller andra oroligheter och naturkatastrofer. På det individuella planet kan det vidare handla om familjekonflikter såsom våld i hemmet, naivitet, vilja att förbättra sin levnadsstandard, brist på lämplig utbildning och glorifiering av västvärlden. Det finns även föräldrar som säljer sina barn. Pengar behöver inte alltid vara anledningen utan föräldrarna kan också hoppas att barnet får bättre levnadsvillkor. Traditioner som barnnäktenskap och brudköp ökar risken för att speciellt flickor utsätts för människohandel. Brist på jämställdhet gör vidare flickor och kvinnor sårbara för människohandel. Flickor och kvinnor ges ofta inte samma möjligheter som pojkar och män gällande till exempel utbildning och arbete, och de utsätts för diskriminerande attityder och handlingar.

Efterfrågan

För att det ska vara möjligt att tjäna pengar på människohandel för sexuella ändamål krävs att det finns personer som betalar för att köpa sexuella tjänster från en person utsatt för människohandel.

Utan efterfrågan skulle det inte finnas någon marknad för de tjänster som personer utsatta för människohandel tvingas sälja. Efterfrågesidan av människohandel omfattar inte endast efterfrågan på den brottsutsattes tjänster utan allt som främjar exploatering som i sin tur leder till människohandel.

Efterfrågan påverkar varje aspekt av planering och organisering av sexindustrin. Köparnas preferenser är väldigt viktiga. Efterfrågan bestämmer inte endast vem som rekryteras men även omständigheterna kring den sexuella tjänsten. Brå har utfört en studie som visar på att några av de faktorer som ligger bakom männens val att köpa sex av utländska kvinnor även utgör kriterier för att det förekommer människohandel. Ett index som mäter sannolikheten för att svenska män köpt sex av kvinnor utsatta för människohandel utformades. (Indexet beaktar emellertid inte om köpen ägde rum i Sverige eller utomlands vilket försvårar bedömningen av vissa av kriterierna). Indexet visar på att av de svenska köpare som ingick i studien har något över 70 procent med stor sannolikhet någon gång köpt sex av utländska kvinnor utsatta för människohandel.

Vem är köparen?

Svenska köpare utgör inte någon homogen grupp. Det kan röra sig om allt från en ung tonåring till en äldre person på närmare 80 år. Men vanligtvis är den svenske köparen en man i medelåldern eller i yngre medelåldern, mellan trettio och femtio år. De tillhör också samtliga samhällsklasser. Det är däremot inte ovanligt att köpare har arbete och regelbunden inkomst och ungefär hälften har utbildning på högskole- och universitetsnivå. Nästan varannan svensk köpare är gift eller lever i ett förhållande och omkring 40 procent har barn.

Vem är den brottsutsatte?

I de fall som förekommit i Sverige mellan juli 2002 och mars 2008 har en knapp majoritet av de brottsutsatta varit minderåriga. Flera av de brottsutsatta tillhörde grupper som kan sägas vara särskilt utsatta såväl ekonomiskt som socialt i sina ursprungsländer. De har i många fall varit utsatta på grund av att de tillhör minoritetsgrupper som inte har haft någon möjlighet att få anställning i hemlandet eller på grund av att de kommer från en hemmiljö där det förekommit missförhållanden. Det kan röra sig om brottsutsatta som aldrig tidigare utnyttjats i prostitution eller de som utnyttjats i prostitution i många år. Endast ett fåtal av de brottsutsatta behärskade engelska och ingen kunde svenska. En hel del av de brottsutsatta är ensamstående föräldrar. Uppgifter visar emellertid att det händer att de brottsutsatta kommer från bättre omständigheter. Flera av dem som har utsatts för människohandel i Sverige har aldrig tidigare rest utanför sina ursprungsländer. De saknar kunskap om hur det svenska samhället fungerar och om möjligheter att få hjälp från polis, sociala myndigheter och frivilligorganisationer.

Sedan 1999 har de som utsatts för människohandel för sexuella ändamål, alternativt koppleri/grovt koppleri, varit flickor och kvinnor i åldrarna 13-36 år. De män och pojkar som utsatts för människohandel har utnyttjats för andra ändamål än sexuella.

Vem är människohandlaren?

Nätverken består av både män och kvinnor av olika etniska ursprung. De personer som legat bakom de verksamheter som utretts under 2007 och 2008 har varit män samt några kvinnor från Sverige, Estland, Ryssland, Nigeria, Albanien, Rumänien och Syrien. Strukturen på de kriminella organisationer som avslöjas i Sverige varierar. De kan ha anknytning till den organiserade brottsligheten eller bestå av familjeliknande konstellationer. Verksamheten kan i stort sett styras från vilket land som helst vilket gör det svårt att få fram bevis som knyter människohandlarna fysiskt till de brottsutsatta.

Finns det internationella instrument mot människohandel?

Ett internationellt samarbete är en viktig del av kampen mot människohandel eftersom det rör sig om ett gränsöverskridande brott. Inom FN, Europarådet och EU har ett flertal instrument som behandlar människohandel antagits.

1) FN:s konvention för bekämpande av handel med människor och utnyttjande av andras prostitution

Redan 1949 antogs Konventionen för bekämpande av handel med människor och utnyttjande av andras prostitution. Enligt konventionens artikel 1 är konventionsländerna skyldiga att straffa den person, som för att tillfredsställa en annan persons lustar, anskaffar, lockar eller förleder någon annan i prostitutionssyfte (artikel 1.1).

2) Palermoprotokollet

FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (Palermoprotokollet) antogs år 2000 och är ett tilläggsprotokoll till FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. I och med Palermoprotokollet etablerades för första gången en omfattande internationellt erkänd definition av brottet människohandel. De länder som har ratificerat (godkänt) protokollet är skyldiga att kriminalisera människohandel, såsom definierad i protokollet, när brottet begås uppsåtligt. Dessutom måste länderna, vilket även innefattar Sverige, motverka sådan efterfrågan som främjar alla former av utnyttjande av människor, särskilt kvinnor och barn, som leder till människohandel (artikel 9.5).

3) Europarådets konvention om bekämpning av människohandel

I likhet med Palermoprotokollet fastställer Europarådets konventionen en skyldighet att kriminalisera människohandel (artikel 18). Konventionen föreslår också en kriminalisering av användningen av den brottsutsattes tjänster, om den som utnyttjar tjänsten har vetskap om att den utnyttjade är utsatt för människohandel (artikel 19). Konventionen upprättar även en övervakningsmekanism, GRETA, bestående av experter som ska övervaka hur konventionsländerna tillämpar konventionen. Europarådets konvention antogs 2005 men trädde i kraft först i februari 2008.

4) EU:s rambeslut om bekämpande av människohandel

Det finns ett rambeslut om bekämpande av människohandel som antogs av EU:s ministerråd (ministrar från EU:s medlemsländer) år 2002. Rambeslutet inriktar sig på människohandel med syftet att utnyttja den brottsutsattes arbetskraft eller tjänster eller med syftet att utnyttja den brottsutsatte i prostitution eller för andra former av sexuell exploatering, inklusive pornografi (artikel 1). Människohandelsbrottet ska enligt rambeslutet beläggas med effektiva, proportionerliga och avskräckande straffrättsliga påföljder som kan medföra utlämning. Ett maximistraff på minst åtta år ska föreskrivas om människohandeln har begåtts under vissa försvårande omständigheter, såsom då den brottsutsattes liv har satts på spel eller om den brottsutsatte har varit särskilt utsatt. (Se artikel 3). Rambeslutet skulle vara genomfört av medlemsländerna innan augusti 2004 (artikel 10). Ett förslag på ett nytt direktiv som skulle ersätta rambeslutet kom i mars 2010.

Vad är det för skillnad mellan människohandel och människosmuggling?

Det finns tre stora skillnader mellan människosmuggling och människohandel:

- 1) Trots att människosmuggling kan vara både farlig och ske under svåra omständigheter så skiljer den sig från människohandel genom att de personer som smugglas har samtyckt till smugglingen. Att en person utsatt för människohandel har samtyckt till utnyttjandet saknar betydelse.
- 2) Människohandel omfattar ett utnyttjandesyfte. Smugglingen avslutas i och med att personen når destinationen.
- 3) Människosmuggling är alltid gränsöverskridande. Människohandel kan vara både gränsöverskridande eller icke gränsöverskridande.

De svenska straffbestämmelserna om människosmuggling och organiserande av människosmuggling finns i utlänningslagen.

Vad är det för skillnad mellan människohandel och koppleri?

Koppleribestämmelsen i brottsbalken fastställer att den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en annan person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning döms för koppleri. Koppleribrottet anses grovt om verksamheten bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av personen i prostitution. En verksamhet som har bedrivits i organiserad form inkluderas i begreppet större omfattning. Ett exempel på när ett koppleribrott kan vara att bedöma som grovt är människohandelsliknande fall av koppleri. Det rör sig om situationer där en kopplare i Sverige använder sina kontakter i ett annat land för att föra över ett antal personer som ska användas i prostitution. När ett kopplerifall är människohandelsliknande rör det sig fortfarande om koppleri och inte människohandel. Några skillnader mellan koppleri och människohandel är:

- 1) När det gäller koppleri behöver kopplaren inte ha använt sig av ett otillbörligt medel. När det gäller människohandel måste det bevisas att människohandlaren har använt sig av något otillbörligt medel om den brottsutsatte är över 18 år.
- 2) Koppleri är alltid för sexuella ändamål. Människohandlaren kan ha syftet att utnyttja den

brottsutsatte för sexuella ändamål men även för andra ändamål, såsom för tvångsarbete och organhandel.

3) För koppleri föreskrivs fängelse i högst fyra år och för grovt koppleri fängelse i lägst två och högst åtta år. För människohandel föreskrivs fängelse i lägst två och högst tio år. Om människohandeln anses som mindre grov döms emellertid till högst fyra års fängelse.

4) Koppleri är ett brott som riktas mot staten medan människohandelsbrottet är ett brott mot den enskilde. Att en gärning åtalas som koppleri/grovt koppleri istället för människohandel har i en del fall lett till att de brottsutsatta hanterats som vittnen istället för målsägande, vilket bland annat medfört att de inte kan yrka ersättning inom ramen för brottmålsprocessen eller få biträdas av målsägandebiträde.